

Наставно-научном већу
Филозофског факултета у Београду

Изабрани у Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације **„Постсоцијалистичка транзиција власти на Балкану - случај две престонице: Београд и Софија деведесетих година 20. века“** кандидата Владимира Тодића, подносимо Већу и надлежним телима Универзитета у Београду следећи извештај:

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Владимир М. Тодић рођен је 1970. у Београду, где је завршио основну и средњу школу. Дипломирао је 2001. на Катедри за општу савремену историју са радом „Чехословачка од Минхена до Протектората у југословенској штампи“, за који је добио оцену 10. Просек на студијама био му је 9,29. Докторске студије уписао је 2010, а просечна оцена током студија је 10,0.

Поред студија на Филозофском факултету, завршио је специјалистичке студије на Алтернативној академској образовној мрежи (ААОМ) и био је стипендиста амбасаде Норвешке (2000/2001) која се додељивала најбољим студентима Универзитета у Београду. Након дипломирања, радио је као наставник историје у Деветој и Четрнаестој београдској гимназији (2001-2005).

Владимир Тодић је друштвено и политички ангажован од основних студија. Био је један од два представника Филозофског факултета у првом сазиву Студентског парламента (1997). У периоду 2005-2011. године обављао је дужност Градског секретара за образовање у Градској управи града Београда. За постигнуте резултате на овој дужности, вишеструко је награђиван од стране Скупштине града Београда, Министарства просвете и медијских удружења.

Од 2011. Владимир Тодић запослен је као самостални саветник у Управи за сарадњу са црквама и верским заједницама Министарства правде. Учесник је неколико интернационалних конференција о верском образовању и улози цркава и верских заједница у савременом друштву. Члан је комисије Владе Србије за верску наставу. Учествовао је и у реализацији акционих планова из преговарачких поглавља (поглавље 24) око приступања Србије ЕУ.

Током докторских студија, Владимир Тодић посветио се проучавању српско-бугарских односа на крају 20. и на почетку 21. века. У овом периоду, објављена су му два научна рада: „'Касно дисидентство' у Бугарској и крај владавине Тодора Живкова 1989. године“ (*Годишњак за друштвену историју*, св. 1, 2013, стр. 31-53) и „Македонија у регионалним политикама Савезне Републике Југославије и Бугарске деведесетих година 20. века“ (*Култура полиса*, бр. 35, 2018, стр. 75-91). Тодић је аутор више аналитичких текстова у дневним листовима и недељницима на теме из савремене балканске политике. Као стручњак за ову област, писао је колумне за *Недељник*, *Време* и *НИН*. Као експерт за бугарску политику, 2016. године је у организацији Института за европске студије учествовао на стручном панелу о председничким изборима у Бугарској.

Завршена докторска дисертација под насловом „**Постсоцијалистичка транзиција власти на Балкану - случај две престонице: Београд и Софија деведесетих година 20. века**“ има 294 стране, у оквиру којих се налази и осам табела. Текст дисертације подељен је на Предговор, Увод, пет поглавља, и Закључак, уз списак извора и литературе на крају.

2. Предмет и циљ дисертације

Савремена историја Београда и Србије на преласку из 20. у 21. век готово је у потпуности историографски неистражена, као и период транзиције власти после пада социјализма, што је, најшире гледано, предмет дисертације Владимира Тодића. Осим што попуњава празнину у српској историографији на ову тему, он предмет истраживања шири на још једну регионалну престоницу у транзицији – Софију, и тиме доноси не само

тематске, него и методолошке новине у истраживању најновије историје Београда, Софије, Србије, Бугарске и Балкана. Овако постављена тема, омогућила је кандидату Тодићу да сагледа све специфичности, сличности и разлике у првој фази трансформације социјалистичког система у СРЈ/Србији и Бугарској.

Главни циљ дисертације Владимира Тодића био је, стога, да анализира и објасни процесе транзиције власти у Београду и Софији у периоду после пада социјализма, уз коришћење архивске грађе и употребу научне методологије. Користећи компаративни метод, Тодић је дао упоредни приказ политичких, друштвених, економских и урбаних промена у ове две престонице на крају 20. и почетку 21. века. Пратећи прелазак из једнопартијског у вишепартијски систем, он је дао значајан допринос разумевању транзиционих процеса у постсоцијалистичким друштвима на Балкану. Постављајући многа питања и анализирајући разноврсне изворе, Владимир Тодић је написао докторску тезу која представља важан допринос историји транзиције постсоцијалистичких друштава.

Да би одговорио на сва постављена питања, Тодић је користио теоријске моделе и методологије из различитих области (историја, политикологија, социологија, економија, урбанизам, култура сећања), што му је омогућило да из више углова анализира сложене феномене политике и транзиције власти у првој деценији после пада социјализма.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Користећи богату теоријску литературу, као и историографску, социолошку и политолошку литературу, уз анализу архивске грађе и периодике, Владимир Тодић је поставио више хипотеза, од којих су најважније:

- Постсоцијалистичка транзиција власти у престоницама Београду и Софији зависила је од структуралних и системских промена у Србији и Бугарској, и била је дефинисана односом централне и локалне власти, међупартијском и унутарпартијском динамиком, односом са неформалним центрима моћи, и суочавањем са различитим облицима друштвеног активизма;
- Економске промене деведесетих година 20. века значајно су утицале на политичке, друштвене и урбанистичке промене у Београду и Софији, а рат на простору бивше Југославије додатно је утицао на демографске промене у Београду.

Поред ове две основне хипотезе, он је навео и четири додатне хипотезе, које су даље усмеравале његово истраживање:

- Власт у престоницама је значајно утицала на централну власт и обрнуто, а политичка борба за власт била је под будним оком политичких странака;
- Трансформација локалних институција текла је паралелно са развојем новог политичког система у држави;
- Структура издвајања из буџета Београда и Софије јасан је показатељ приоритета и резултата престоничких политика;
- У погледу капиталне инфраструктурне трансформације, Софија је предњачила у односу на Београда због раније започетог процеса својинских трансформација, реституције и захваљујући страним инвестицијама и кредитима.

Сматрамо да је кандидат Владимир Тодић добро и прецизно дефинисао хипотезе од којих је пошао у истраживању, и да је својом дисертацијом доказао да су оне биле добро постављене, те да су истраживањима и његовим анализама добиле потврду.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Докторска теза Владимира Тодића почиње *Предговором* (стр. 1-8) у коме је кандидат објаснио значај проучавања транзиционих процеса, и прецизно одредио предмет и циљеве истраживања. Колега Тодић је овде поставио теоријске и методолошке основе свог истраживања, уз детаљно образлагање мултидисциплинарног приступа и коришћења компаративне и квалитативне методе. У Предговору је упознао читаоце с изворима и литературом које је користио приликом истраживања и писања докторске дисертације. Од посебног значаја је количина и разноврсност коришћених извора, с обзиром на то да је поред доступне архивске грађе из Историјског архива Београда и Архива Југославије, користио и грађу Државног архива Софије (*Държавен архив София*), Централног државног архива (*Централен държавен архив*), као и до сада некоришћену грађу Скупштине града Софије (*Архив на Столичния общински съвет*). Посебну вредност представљају статистичке анализе и подаци, али и интервјуи које је колега Тодић обавио са актерима важних политичких догађаја из периода транзиције.

У Уводу (стр. 9-37) свог рада, колега Тодић је дао теоријско одређење појма постсоцијалистичке транзиције, преглед слома социјализма у Централној и Источној Европи, кратку историју позног социјализма у Југославији и Бугарској, као и кључне правце политичке транзиције током деведесетих година 20. века. Од великог значаја је што је и у Уводу, као и у осталим поглављима, дао и преглед билатералних односа Србије и Бугарске, о чему за овај период нису рађена истраживања, нити постоји релевантна литература. У Уводу је добро уочио и два правца којима су се у тој деценији кретале Србија и Бугарска – једна у правцу међународне изолације, а друга у правцу ЕУ и НАТО. Стављајући Југославију/Србију и Бугарску у шири оквир Источне Европе, Хладног рата и постхладноратовског доба, Владимир Тодић је у Уводу створио одличну основу за контекстуализацију своје теме.

Након Увода, рад је подељен на пет поглавља. Прво поглавље, „*Политичке борбе и локална власт у Београду и Софији*“ (стр. 38-90), подељено је на четири потпоглавља, и у њима се кандидат бавио партијским променама у обе престонице крајем осамдесетих година 20. века, и улогом коју су ови градови имали у социјалистичком систему. Прешавши на период транзиције, Владимир Тодић се у овом поглављу бавио уставним и законским променама и њиховим утицајем на политички и друштвени живот ова два града. У десетогодишњем транзиционом периоду, он је анализирао политичку динамику кроз промене власти од пада комунизма до 2000. године, али и идеолошку транзицију кроз коју су прошла оба друштва. Ту је посебну пажњу посветио култури сећања, брисању старог (*damnatio memoriae*) и изградњи новог антикомунистичког идентитета, оличеног у промени имена улица и тргова, мењању државних празника, односу према „култу личности“ и стварању нових симбола.

Друго поглавље, „*Транзиционе елите*“ (стр. 91-132), такође је подељено на четири потпоглавља, у којима је Тодић анализирао транзицију социјалистичке елите и номенклатуре у нову - постсоцијалистичку елиту. На самом почетку овог поглавља, он је изнео терину елита и објаснио појам владајућих елита и номенклатуре у социјалистичком друштву. Бавећи се улогом нових/старих актера, посебну пажњу је посветио упоредној анализи два председника – Жеља Желева и Добрице Ћосића, указујући на сличности и (суштинске) разлике дисидентства у бугарском и југословенском социјализму. Поред тога, Тодић је у овом поглављу анализирао и унутарпартијске и међупартијске сукобе и

обрачуна у Софији и Београду. Наглашавајући сличности и уочавајући разлике, канидат је анализирао и главне афере које су потресале оба града у процесима приватизације, указујући на интересе градских елита „између власти и капитала“.

Треће поглавље, „*Економске промене у Београду и Софији*“ (стр. 133-191), кроз четири потпоглавља, даје значајан преглед економских прилика у оба града, али и у обе земље и доноси анализе проблема транзиционих привреда и власничке трансформације на различитим нивоима. Колега Тодић нас је у овом поглављу упознао са ефектима хиперинфлације и монетарних реформи, са променама у банкарском сектору, као и са крупним инвестицијама у оба града. Од посебног је значаја његова компаративна анализа буџетских политика и промена у инфраструктури обе престонице.

Четврто поглавље, „*Урбана трансформација*“ (стр. 192-223), има три потпоглавља, и у њима је колега Тодић анализирао постсоцијалистичку урбанизацију Београда и Софије. Урбанистички феномени којима се бавио стављени су у шири контекст промена у односу на претходне, социјалистичке моделе, али и у контекст урбанистичких промена до који је дошло у Централној и Источној Европи у позном социјализму и у периоду транзиције. Иако се радило о два потпуно различита урбанистичка модела за време социјализма (социјалистички модернизам и западни утицаји у Југославији и реалсоцијализам и совјетски утицаји у Бугарској), Тодић добро уочава сличности до којих је дошло у периоду транзиције, које карактеришу „анархоархитектура“, „киоскизација“ и неконтролисана/нелегална градња. Поред тога, колега Тодић је у овом поглављу дао и значајне податке о демографским променама у два града, као и слику промена стамбене политике, као важног показатеља транзиционих процеса.

У последњем, петом поглављу, „*Власт и побуна*“ (стр. 224-259), Владимир Тодић је анализирао политичке протесте и побуне од 1989. године и пада комунизма, све до пада режима Слободана Милошевића 5. октобра 2000. Промене до којих је дошло у обе земље 1989, ставио је у шири контекст револуција у Источној и Централној Европи. Поредџи „догађања народа“ и успон Слободана Милошевића у Србији 1989, са демократским протестима у Бугарској и падом Тодора Живкова, Тодић је уједно дао и два правца којима су ове две земље кренуле те године. Прешавши на период транзиције, Тодић је анализирао различите протесте опозиције у престоницама 1990-2000. Посебну пажњу посветио је антиратним демонстрацијама и студентским протестима. Иако и сам активан учесник

студентских протеста деведесетих година, Тодић је успео да овај протест сагледава *sine ira et studio*, и да објасни значај студентских покрета у демократизацијским процесима и друштвеним променама у обе престонице.

На крају рада, колега Тодић је дао закључна разматрања (стр. 260-268), као и садржајан списак извора и литературе, уз своју биографију.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Захваљујући избору неистражене теме у домаћој историографији, коришћењу разноврсних извора из домаћих и страних архива, усмених интервјуа, као и релевантне литературе, уз добро промишљену структуру рада и озбиљне анализе и закључке, Владимир Тодић је написао важну и научно утемељену докторску дисертацију, која је попунила празнине у истраживању и разумевању историје транзиционог периода у Србији и Бугарској.

Комисија оцењује да је својом докторском дисертацијом Владимир Тодић допринео ширењу знања о историји главног града Србије и то у једној веома специфичној фази, после пада социјализма, у време које су обележили и ратови, политичке кризе, (хипер)инфлација, смена елита, али и процеси демократизације у вишепартијском систему. Користећи компаративни метод, он је указао на сличности и разлике у системским преображајима земаља које су у периоду социјализма прошле кроз два различита социјалистичка развојна модела.

Упркос сложености и неистражености теме, Владимир Тодић је с успехом савладао све научне изазове, и користећи мултидисциплинаран приступ, изнео до сада непознату историју две балканске престонице, у турбулентним деведесетим годинама 20. века. Добро структурисаним текстом, опремљеним релевантним прилозима, уз јасно и аргументовано излагање и ваљано закључивање, колега Владимир Тодић је написао докторску дисертацију која ће, како избором теме, тако и научним приступом и стилем којим је писана, привући не само академску, него и ширу јавност, заинтересовану за савремену историју и политику Балкана.

6. Закључак

Упознавши се са текстом докторске дисертације Владимира Тодића, Комисија је закључила да је дисертација урађена у складу са одобреном пријавом теме. Јасно формулисане хипотезе, опсежно истраживање у српским и бугарским архивима и коришћење релевантне литературе, помогле су Владимиру Тодићу да уради зрео и методолошки утемељен научни рад. Досадашња необрађеност ове теме, као и начин на који јој је кандидат приступио, уз резултате које је добио, чине његову дисертацију оригиналним и самосталним научним делом, које представља значајан допринос науци, и које ће употпунити празнине у српској, али и бугарској историографији. На основу свега наведеног, Комисија даје позитивну оцену докторске дисертације Владимира Тодића **„Постсоцијалистичка транзиција власти на Балкану - случај две престонице: Београд и Софија деведесетих година 20. века“** и констатује да су се стекли сви услови за њену усмену одбрану.

У Београду, 15. јула 2020.

Комисија:

Проф. др Милан Ристовић
Редовни професор
Филозофски факултет
Универзитет у Београду

др Драган Богетић
Научни саветник у пензији
Институт за савремену историју

др Милош Тимотијевић

Научни сарадник

Народни музеј у Чачку

Проф. др Радина Вучетић

Ванредна професорка

Филозофски факултет

Универзитет у Београду

(менторка и писац реферата)